

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 6

Tilleggsspørsmål nr.

Emne: Folkelege musikkinstrument

Oppskr. av: Anton Sdrugstad

(adresse): Box 63. Steinkjer

Fylke: Nord-Trøndelag

Herad: Ognedal, Sparbu, Egge, Beitstad

Bygdelag: (Tindherad)

Gard:

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. *Eiga røynsle*

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Heimelsmann: E. O. Skard, 86 år, Steinkjer, organist.

SVAR

Bolk A.1. Fela

Fela har nå vore kjend i fleire mandskolar. Straks fela kom i bruk sa ein Fiol (Fiolin) for dei einstkilde delene kan nemnast: Bågga, Spellhest, gripbrett, Strengholder. Imne i fela vordtorn underfjola og påfjola stod det ein trepinne. Denne kalla ein "Lystol". Fela brukta ein med seg i ein trekasse - kalla: fiolkasse.

2

Fela vart lette i bruk i fyrre hundradåre vistnok i 1840-50 åra. og etterkvart har det vorte fleire og fleire som brukar dette instrument.

3

Dei fyrste feler vart nokk ført inn frå andre landsluter. Perfin Skar i Beitstad f. ²⁷19/1831. d. 1904 laga fela til seg sjelv. Han var spilemann og brukta han heile tia. E. O. Skard fortel at det var valboisk i botufjola og gran i påfjola. Det er mogleg at ~~for~~ denne fela einnå fins i Beitstad. Finn og ha skal og gjera opp. adv.

2
På Västsvolden i Stad, ad. Surnan bor
sin felesmakar Ingolf Elli, som er serleg flink
til å lage feler. I unge år ble han angrepet
av polyonidit, men hans hender er bra. Han
har arbeid mange feler og har kjent navn
langt utom bygda. Han lever og virker
ennå.

Farmen er den vanlege.

Vanleg med dei laga av bjørke og
gran. Helst eldgammel gran. Då færmel
på Skei-Kjerke i Ogndal vart omkygd straks
etter hundradårs-skiftet var Elli der og
fikk i nokre gamle, harde stokkar frå
det gamle kærnet. Etter ~~det~~ fottk sa
skulde han bruke det til påfjoler
på feler. Elli har eit lite som heime
med hælverk og småverktøi. Lakeringa
er nok sin løyndom som ingen
får greie på.

Den fyrste tid bruke ein berre
sammestreyer. I seinare år har
det vore metallkvint (stalsmey).

Streyene vart ført inn.

Tau ikkje at fela er brygga
so mykje. Det er sjølvsagt betre
lakk nå enn fyrr.

Nå held ein fela oppunder haka
og grip forant med fingrane på
venstre hand og stryk bogen med
den høgre. Det er fortald at dei
gamle spelereimur heldt fela lenger
nede på brostet. Det skulde sagnar
finnes dei som nesten la hov
på fangst. Fela vart bruke til dans

og fest.

Noen avtro eller seynes i samband med fela veit ein ikkje av. Rikktignok var det ein mann i Henning som slof fela i stykker og hirse på elden. Det var vist i samband med religiøse spelberier. Han syntes det var eit djævelsk instrument.

Her i Inherad har det vore og er framleis fleire gode felespelarar. Og givnaden går i arv.

↳ Henningsonn hadde vi i fyre hundred år Langlikarene: Johannes, Pappel og Andreas Langli. Soren til Pappel, Ole Langli, var vel den mest kjende, men han dögde ganske ung.

↳ Sparker har vi Ola Væseth og Hilmar Holm. Andreas Strugstad.

↳ Øyndal: Antur Henning, Jakob Barholt. ↳ Egge: Eskar Skindmo Sleinkjer: Guldsmed Johan Norstad, Johan Kirknes, og Otto Høgle
Gode spelmenn: Sleinkje som er død: Carl Gobås, Johan Fornes, og Eskar Norstad. II

Hardingfela. Her i distriktet finns det berre ei Hardingfela.

Hilmar Aleksandersen, som bor i Egge har ei. Han er også spelmann (varer fela). Han seier sjølv at han har fått Hardingfela av Olav Torshaug, fol i Hallingdal. Torshaug var her for mange år sia og viste fram Hallingdansen og hadde då råka Aleksandersen.

Noen annen Hardingfela veit ein ikkje av.

4
III Nyltelkeharpse: Ukjent her.

IV Vanley harpe: —

V Langleik: —

VI Flumle: —

VII Salmotikon: 7 fyre tundraaie
fants det mange salmodikon.
Det var ein meter lang bekasse
ca 10 cm. breid og 5 cm. høg.
og ein barnostrey som gjekk
over heile lengda oppå kassa.
Det var ein skru, som strengene
var festa til på sine ender
an kassa og med denne skru
kunde ein stemme strengene.

Under strengene var det pålagt
eit smalt rundt brett (list)
Påovers av denne var det nedfeldt
avklypt messingblad for kvar tone.
Ved å setja fingren rett bak
messingmerket å løkke strengen
ned til tonen. Ein kunde
bruke boye eller jærpinne på
strengen. Songinstruktora brukte
dette instrumentet. Skulemestra-
ne brukte det også på skulen.
E. G. Skard fortel: Då han var
ung og budde i Beitstad
høyde han ein gang 4 menn som
spela salmodikon. Det var
forskjellig storleik på instrumenta
og dei spela 4 stemmig.

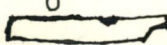
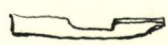
Ropar: Aldri brukt til å syngja i

IX Lur: Lur har nok vore lite brukt her. Men heilt ukjendst kan han ikkje ha vore. Det står nemleg ein lur på gården Overrein i Gyndal. Men denne har ikkje vore brukt som gjatarlur. Den er ca 1.30 m. lang og er laga rundt 1900. Det var ein husmann på Overrein som heitte Henrik Tanagerasen og denne husmannen skulle ha forbaud at han hadde sett og brukt gjatarlur. Han som då var eigar av Overrein Chr. Overrein laud Henrik lage ein lur. Den er gjort av 2 utholte beslykte og er samansett med never. Men munnstykke mangler.

X Prillarhorn: Bukkehorn var brukt av gjatarar før hundreårs-skipet. Det var befestis over oppringa som laga tonen. Det var 5-6 fingerbol til å variere tonen. Bukkehorn som var forseggjort - utlygna og slippa - ga frå seg heilagfulle tonar som høyrdes langt i Skag og fjell. Nu fløyter kjenner ein Selje fløyte. Det var gjatarar som laga ton om varen medan det var seige i selja. Dei tok ein selje-Rind, trinna laus korken så den slepte bepinnen, skar eit djupt hakk i bepinnen, skava an ein

6
opning med munnstykke og skar eit hol
i bordet rett over det opne hole
i bepinnen og var lukka god
kom tonen når ein då bles.

Gamle folk lika ikkje denne
pelsbringa heime i gården. Dei sa
 gjerne: "Hold opp med denne
blasinga det vert styggver av det."

XIII Sekkpipe: Ikkje bruka her
Seljeflange } utan bords

XIV Munnharpe: Ikkje kjend her.
Men E. G. Skard påstår at han
for ca. 70 år sia høyrde ein
som spela munnharpe i Beitstad.
Det var ein som reiste omkring
og spela. Dei kalla honom "Harpe bla".
Men kor han kom frå og "kor han
reiste har ein ikkje fått greie på.

XV Spikerfele: Ukjend her

XVI Tromme: Lustron og storhorn
og hornstikker.

For eit par mannsaldrar
sia var det ein flink tromme-
slager i Sleinkjer. Han heitte
Snekker Ystad. Det bodde 2
lensmenn i byen og når dei skulle
ha aukasjon og det kom lite
folk sende dei ut Ystad med
tromma. Han stoppet då opp
på dei strøk det var litt ferdet
og trommet opp så folk måtte hense.

Han ranset då opp om at det
var aukasjon i den eller hin gård
og kva dei hadde å selja.

Byinstrument

Dei store byinstrument var nok berre brukte av eit vist skrud i gamle dagar. Kanskje stod det eit gammelt spinnett hist og her på ein gård der det budde ein som var serlig interessert i musikk.

Oslo, gitar, klarinet, messinginstrument, positiv og trekkspill har vore ein del i bruk.

På den gamle skjepplass, Steinkjer-Sarman var det fast regiontomusikk, og dei som var med i denne musikken hadde sitt instrument heime og desse karane var ^{til} god skrud for musikklivet i bygdene.

På dei gardane der dei skulde frista med eit stort instrument vart det gjernast eit lite tusorgel. Nå er det piano på gardar og i mange heimar. Piano brukes mykje til fest og brudlaupmusikk saman med fele.

I fjor hundrad år budde det i Ogdal (Skjepplass) ein som heitte Kristian Toraldsen. Han var positivmakar. Det var ein velkjent kar og hans positiv hadde flekk sette med impregnerte lister. Det skulde vere ein musiker i Steintjeu, Jakkob Skjefte, som finsterte instrumenta hans.

I Beitstad skulde det vere ein Johannes Overås som laga positiv. I Sparbu har det vore ein David Halldøveien som laga positiv. Han

8

budde i en pluss der bruket "Friberg"
er nå for ca 100 år sia.

Det er mulig at det fins noen
av disse positiv sin eller annan
stad sunn. Martin Huennavika, som
døde ifjor hadde eit positiv i kuffa
si ved Snåsavatnet, og han underholdt
sine gjester deroppe med denne musikk.
Det er mulig at dette positiv fins
deroppe på ein av gardane i nærheten
nærent Johannessen Ryan, Henning
f. 1802 bygget orgel i Henning-Kjerka
i 1860 årene. Det er forbalet at
han gikk med ei bok lærebok da
han bygde orglet. Dette orgel ble
brukt av harents og etter ham av
sønnen Johan og nå sist av
Ola Johannsen Ryan.

Det er nå nytt orgel i
Henning-Kjerka bygd av M. Høiseth,
Steinkjer.

trekkspill som ble brukt
var enkle instrument og laler
ikkje soman likning med dei
trekkspill som brukes idag. Dei var
brukt av unge gutar, og var mykje
brukt på ~~afte~~ når nokre ungdomar
skulle på ei liten ulferd.

Dei nye instrumenta førde nok
med seg ny musikk til bygdene og
dei gamle slåttane var nok og spela
på dei. Den nye musikken var
også leken opp på gamle instru-
ment.

Larveinstrument

Her kjemmer ein ikkje anna larve-
instrument som "Krakesnelle".

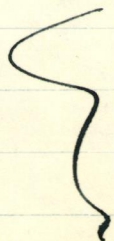
Her heiter ^{det} "Krakskramle"

Den bruktes tid å skrøma krille
o.l. I den seinare tid har eg
sett og høyrd at harejegerar går
med krakesnelle for å få ut
hare som brykker.

I Beitstad bruker dei å
setja opp ein vindkane i bar-
hagen og i samband med ein
krumlepp på akser er det tungt
nokre bonglass (bongflasker) som
slår saman når vind får kane
igang. Dei er ikkje skar
sett denne innretning blir
det ikkje nokk rids. Men
fuglane flyr velk frå beita
når denne musik byrjar.

Bolk D.

Mellomalderlege musikinstru-
ment kjemmer ein ikkje
til her og deler av slike
finnes heller ikkje.

Emne nr. 6

Folkelege musikkinstrument

Eg nemnde i svaret navn på
ein felemakar på Västvolden, Stok.
Det er mogleg og ga opp namnet
til Emil Elli?

Felemakaren heiter:
Engolf Elli.

26/2. 47

Anton Strugstad.

Sehe til avfotogr.